

ADSS Cymru

Yn arwain Gwasanaethau
Cymdeithasol yng Nghymru

Leading Social Services in Wales

Datblygu Digonolrwydd mewn Gofal Preswyl i Blant Sefyllfa Mehefin 2026

Cymdeithas Cyfarwyddwyr y Gwasanaethau Cymdeithasol

Cyd-destun a Her

Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod cyfeiriad deddfwriaethol clir i dynnu elw o ofal plant sy'n derbyn gofal, gan arwain at Ddeddf Iechyd a Gofal Cymdeithasol (Cymru) yn derbyn Cydsyniad Brenhinol ym mis Mawrth 2025. Mae'r ddeddfwriaeth hon yn rhoi Cymru ar flaen y gad o ran diwygio, gan sefydlu newid i fodel dielw o ddarpariaeth gofal preswyl a maethu plant, a chreu disgwyliad clir y bydd darpariaeth, dros amser, yn cael ei darparu gan awdurdodau lleol neu sefydliadau nid-er-elw.

Mae awdurdodau lleol yn ganolog i gyflawni'r diwygiad hwn. Nhw sy'n gyfrifol am sicrhau llety digonol a phriodol i blant sy'n derbyn gofal ac mae'n ofynnol iddynt wneud hynny o fewn fframwaith marchnad sy'n newid, lle disgwylir i ddibyniaeth ar ddarpariaeth er elw leihau dros amser. Mae hyn yn cynrychioli newid sylweddol o'r model blaenorol ac yn gosod gofynion newydd ar gynllunio, buddsoddi a chapasiti cyflawni awdurdodau lleol.

Cafodd datblygiad y ddeddfwriaeth ei ategu gan Asesiad Effaith Rheoleiddiol (AER), a gynhyrchwyd ym mis Mawrth 2024 a'i gyhoeddi ochr yn ochr â'r Bil. Dilynodd yr AER ganllawiau Llyfr Gwyrdd Trysorlys EF a darparodd asesiad strwythuredig o'r costau, y manteision a'r gofynion cyflawni sy'n gysylltiedig â'r polisi. Sefydlodd y raddfa ddisgwyliedig o ddarpariaeth sydd ei hangen ledled Cymru, ochr yn ochr â'r buddsoddiad cyfalaf, costau gweithredu a chyllid trosglwyddo sydd eu hangen i gefnogi'r newid i system nid-er-elw.

Fel gyda phob asesiad Llyfr Gwyrdd, roedd yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol (AER) yn modelu senario cyflwr sefydlog, cyfatebol. Tybiodd nad oedd chwyddiant na newid yn y galw sylfaenol er mwyn caniatáu cymhariaeth gyson rhwng opsiynau polisi. Darparodd y dull hwn sail dystiolaeth gadarn a chymesur i gefnogi gwneud penderfyniadau deddfwriaethol.

Wrth i'r ddarpariaeth fynd rhagddi drwy 2024 ac i mewn i 2026, mae darlun mwy manwl a chadarn wedi dod i'r amlwg. Mae hyn yn adlewyrchu realiti ymarferol datblygu darpariaeth ar gyflymder a'r cyd-destun economaidd ehangach y mae awdurdodau lleol yn gweithredu ynddo. Yn benodol, mae cost gofal preswyl bellach yn cael ei deall yn well, ac mae pwysau chwyddiant wedi cynyddu cost y ddarpariaeth yn sylweddol.

Ar yr un pryd, mae natur y galw wedi esblygu. Er bod yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol (AER) wedi modelu nifer y lleoliadau sydd eu hangen yn bennaf, mae awdurdodau lleol yn profi galw cynyddol sy'n cael ei lywio gan gymhlethdod angen, gan olygu bod angen cymysgedd ehangach a mwy arbenigol o ddarpariaeth. Mae tueddiadau ehangach hefyd yn argaeledd lleoliadau gofal maeth, gyda lefelau is o gapasiti yn llunio'r galw ymhellach ar draws y system. Mae hyn yn arwain at nifer cynyddol o blant a ddylai fod mewn gofal maeth yn cael eu lleoli mewn gofal preswyl oherwydd diffyg lleoliadau maethu ar draws pob sector.

Ymateb a Chyflenwi gan Awdurdodau Lleol

O fewn y cyd-destun hwn, mae awdurdodau lleol wedi camu ymlaen yn gyflym i ddatblygu darpariaeth newydd a chryfhau capasiti'r system.

Mae'r sefyllfa genedlaethol ddiweddaraf yn dangos bod dros 200 o welyau naill ai wedi'u datblygu neu yn cael eu datblygu. Mae hyn yn cynrychioli lefel sylweddol o ddarpariaeth yng nghyfnod cynnar y rhaglen ac yn dangos momentwm cenedlaethol clir.

Mae'r ddarpariaeth hefyd wedi'i nodweddu gan bragmatiaeth a chyflymder. Mae llawer o awdurdodau'n defnyddio asedau cyhoeddus presennol i gyflymu'r ddarpariaeth, tra bod eraill yn symud darpariaeth trwy fodelau gweithlu a gweithredol presennol. Mae hyn wedi galluogi cartrefi newydd i ddod ar waith yn gynt nag a ragwelwyd. Fodd bynnag, gall cyflymder y ddarpariaeth gael

ei effeithio o hyd gan ddibyniaethau system ehangach, gan gynnwys y broses gofrestru reoleiddiol sy'n ofynnol cyn y gall cartrefi newydd ddod yn gwbl weithredol.

Mae tystiolaeth sy'n dod i'r amlwg yn awgrymu bod darpariaeth yn cael ei sefydlu a'i llenwi'n gyflym, gan leihau hyd meddiannaeth rhannol a chyfyngu ar faint costau rhedeg dwbl. Mae hyn yn adlewyrchu system sy'n addasu'r ddarpariaeth yn weithredol i ymateb i anghenion a chyfyngiadau ariannol.

Mae rôl bwysig i ddarparwyr sefydledig yn y trydydd sector a darparwyr nid-er-elw y disgwylir iddynt ffurfio rhan o'r ateb hirdymor wrth i'r system drawsnewid ac mae angen parhau i gael eu cefnogi.

Ystyrir gofal maeth fel yr elfen bwysicaf o'r system ofal gyffredinol a bydd yn chwarae rhan ganolog wrth sicrhau digonolrwydd. Mae'r rhan fwyaf o blant yn ffynnu orau mewn amgylchedd teuluol meithringar; gall teulu maeth roi ymdeimlad o berthyn a sefydlogrwydd i blant a all fod yn anodd ei efelychu mewn gofal preswyl. Mae Maethu Cymru, y rhwydwaith cenedlaethol o 22 o wasanaethau maethu awdurdodau lleol, yn parhau i gryfhau a datblygu capasiti maethu mewnol a lleihau dibyniaeth ar asiantaethau maethu annibynnol. Fodd bynnag, mae dynameg y farchnad maethu yn wahanol i ofal preswyl, gyda mwy o ddibyniaeth ar ofalwyr unigol a heriau recriwtio a chadw mwy cymhleth. Er y gall rhai darparwyr annibynnol drawsnewid i fodelau nid-er-elw dros amser, mae hyn yn parhau i fod yn ansicr ac yn anwastad. O ganlyniad, mae maethu yn parhau i gynrychioli maes risg cyflenwi sylweddol o fewn y rhaglen ddiwygio ehangach. Er gwaethaf y cynnydd sylweddol a wnaed gan Maethu Cymru, mae maethu angen buddsoddiad gwell i wneud y mwyaf o leoliadau maethu a'r canlyniadau cadarnhaol cysylltiedig a sicrhau i blant a phobl ifanc.

Sefyllfa Gost sy'n Dod i'r Amlwg

Nodwyd cost darparu gofal preswyl i blant ar lefel uchel yn yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol (AER), a wahaniaethodd rhwng dwy gydran graidd: costau cyfalaf, sy'n gysylltiedig â datblygu neu gaffael cartrefi, a chostau refeniw, sy'n cwmpasu'r broses gychwynnol o sefydlu'r ddarpariaeth a chost barhaus gweithredu lleoliadau.

Wrth i'r ddarpariaeth fynd rhagddi, mae awdurdodau lleol wedi gwneud cynnydd sylweddol o ran dod â darpariaeth newydd ar waith yn gyflym. Mae hyn wedi cynnwys symud cartrefi'n gyflym, gan wneud defnydd effeithiol yn aml o asedau cyhoeddus presennol a modelau darparu lleol. Er bod amrywiad o hyd yn y costau cyfalaf a adroddir, gan adlewyrchu gwahaniaethau mewn dull, defnydd asedau ac amodau lleol, mae'r darlun cyffredinol yn awgrymu bod costau cyfalaf yn fras yn unol â'r rhai a ragwelwyd yn yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol.

Mae'r sefyllfa'n fwy heriol o ran refeniw.

Mae pwysau chwyddiant yn effeithio ar gost sefydlu darpariaeth newydd a chost barhaus gofal. Yn unol â methodoleg y Llyfr Gwyrdd, ni wnaeth yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol (AER), yn unol â methodoleg y Llyfr Gwyrdd, fodelu chwyddiant er mwyn galluogi cymhariaeth debyg o opsiynau polisi. Fodd bynnag, yn ymarferol, mae chwyddiant wedi cael effaith sylweddol ar ddarpariaeth. Yn ymarferol, mae llawer o awdurdodau lleol ar hyn o bryd yn amsugno costau cyfalaf, addasu a symud sylweddol ymlaen llaw cyn i arbedion tymor hwy gael eu gwireddu trwy lai o ddibyniaeth ar leoliadau a gomisiynir yn allanol. Mae hyn yn creu pwysau ariannol tymor byr i ganolig o fewn cyllidebau llywodraeth leol sydd eisoes yn gyfyngedig.

Mae costau'r gweithlu, sy'n cynrychioli'r rhan fwyaf o'r gwariant mewn gofal preswyl, wedi cynyddu'n sylweddol ers mis Mawrth 2024. Mae dyfarniadau cyflog a newidiadau i gyfraniadau Yswiriant Gwladol cyflogwyr wedi arwain at gynnydd amcangyfrifedig o 7–9% mewn costau staffio, gyda phwysau ehangach y farchnad lafur hefyd yn dylanwadu ar recriwtio a chadw staff. Mae'n bwysig cydnabod nad yw'r pwysau hwn yn unigryw i'r model cyhoeddus. Yn y senario gwrthffeithiol

Ile nad oedd diwygio wedi mynd rhagddo, byddai chwyddiant hefyd wedi cynyddu cost lleoliadau a gomisiynwyd yn allanol. Fodd bynnag, mae darpariaeth awdurdodau lleol yn fwy agored i strwythurau cyflog a bennir yn genedlaethol, a gall hyn arwain at bwysau cost uwch neu fwy uniongyrchol o fewn y system.

Gall y pwysau hwn fod yn arbennig o ddifrifol mewn rhannau gwledig o Gymru, lle mae argaeledd y gweithlu yn fwy cyfyngedig ac mae darparwyr yn aml yn defnyddio adnoddau o'r un gronfa lafur gyfyngedig. Mae yna hefyd risg o bwysau gweithlu pontio lle mae darpariaeth er elw bresennol yn parhau i weithredu yn ystod y cyfnod pontio, gan gyfyngu ar drosglwyddo staff profiadol ar unwaith i ddarpariaeth awdurdod lleol neu nid-er-elw sydd newydd ei datblygu.

Yn ogystal, mae costau gweithredu yn cael eu llunio gan natur y ddarpariaeth sy'n cael ei datblygu. Mae cartrefi llai a lleoliadau mwy arbenigol, er eu bod yn angenrheidiol i ddiwallu anghenion cynyddol gymhleth, yn eu hanfod yn ddrytach oherwydd gofynion staffio sefydlog a llai o arbedion maint.

Mae'r pwysau hwn hefyd yn amlwg o fewn maethu, lle mae heriau recriwtio a chadw, ynghyd â chymhlethdod cynyddol yr angen, yn gyrru costau cymorth uwch ac yn rhoi straen ychwanegol ar gapasiti awdurdodau lleol.

Goblygiadau ar gyfer Cyflawni a Chyllido

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo £75 miliwn i gefnogi costau pontio gweithredu'r polisi hyd at 2028. Mae hwn yn parhau i fod yn fuddsoddiad sylweddol a phwysig wrth alluogi'r newid i fodel gofal nid-er-elw.

Fodd bynnag, mae'r dystiolaeth ddiweddaraf yn dangos bod gwerth gwirioneddol y cyllid hwn wedi lleihau o'i gymharu â'r amodau cyflawni presennol. Mae chwyddiant a dealltwriaeth fwy datblygedig o gostau gweithredu yn golygu y bydd yr amlen ariannu yn cefnogi llai o leoliadau nag a ragwelwyd yn wreiddiol.

O ran cyfalaf, mae'r gost gyfartalog a adroddir yn parhau i fod yn gyson yn fras â rhagdybiaethau'r Asesiad Effaith Rheoleiddiol. Mae'r sefyllfa refeniw drosiannol yn fwy heriol. Mae modelu lefel uchel yn dangos, o dan y senario dim trosi yn yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol llawn, a chan ddefnyddio costau gweithredu cyfredol a adroddir gyda rhagdybiaeth cost drosiannol eang, y gallai pwysau refeniw drosiannol fod tua £115 miliwn i £120 miliwn. Bydd y sefyllfa wirioneddol yn dibynnu ar gyflwyno fesul cam, trosi darparwyr, y graddau y gellir defnyddio asedau presennol, buddsoddiad awdurdod lleol sydd eisoes wedi'i ymrwymo, patrymau meddiannaeth a'r cyflymder y mae darpariaeth newydd yn dod yn gwbl weithredol.

Mae'n bwysig cydnabod nad yw'r pwysau hwn yn unigryw i'r rhaglen ddiwygio. Yn y senario gwrthffeithiol lle nad oedd y ddeddfwriaeth wedi'i datblygu, byddai cost lleoliadau a gomisiynwyd yn allanol hefyd wedi parhau i godi, wedi'i lywio gan yr un pwysau chwyddiant a phwysau'r farchnad. Y gwahaniaeth allweddol yw bod y costau hyn bellach yn cael eu profi'n fwy uniongyrchol o fewn y system wrth i awdurdodau lleol ddatblygu a gweithredu'r ddarpariaeth eu hunain.

Mae hyn yn berthnasol ar draws darpariaeth breswyl a maethu, lle mae cost ac argaeledd lleoliadau yn cael eu llunio gan yr un deinameg sylfaenol yn y farchnad a'r gweithlu.

Mae risg hefyd y gallai cyfyngiadau parhaus ar argaeledd lleoliadau yn ystod y cyfnod pontio gynnal prisiau lleoliadau uwch o fewn rhannau o'r farchnad cyn gweithredu'r diwygiadau'n llawn.

Nid yw hyn yn newid cyfeiriad strategol y polisi. Fodd bynnag, mae'n golygu bod y ddarpariaeth yn digwydd o fewn cyd-destun ariannol mwy cyfyngedig nag a ragwelwyd yn wreiddiol. Felly mae angen sicrhau bod y dull ariannu yn parhau i adlewyrchu cost y newid yn y byd go iawn, fel y gellir cynnal cynnydd tuag at ddigonolrwydd.

Y Sefyllfa Gyffredinol

Y darlun sy'n dod i'r amlwg yw un o gyflawniad cryf mewn amgylchedd mwy heriol.

Mae awdurdodau lleol yn dangos arweinyddiaeth glir wrth ddatblygu darpariaeth newydd, gwella'r sail dystiolaeth, ac addasu modelau darparu i adlewyrchu'r angen a'r realiti gweithredol. Mae'r system yn gwneud cynnydd pendant tuag at ddigonolrwydd, gyda chynnydd mewn capasiti a dealltwriaeth gliriach o sut mae darpariaeth yn cael ei darparu'n ymarferol.

Ar yr un pryd, mae'r cyd-destun ariannol wedi newid. Mae costau'n uwch, mae pwysau chwyddiant yn sylweddol, ac nid yw'r rhagdybiaethau sy'n sail i'r amlen ariannu wreiddiol yn adlewyrchu amodau cyflawni'n llawn mwyach. Er y byddai pwysau cost wedi dod i'r amlwg o dan unrhyw fodel cyflawni, mae'r newid i system a ddarperir yn lleol, nid-er-elw, yn dod â'r pwysau hwn i ffocws mwy amlwg.

Mae cyfeiriad y daith yn parhau'n glir. Mae Cymru'n trawsnewid tuag at fodel gofal mwy cynaliadwy, nid-er-elw. Y flaenoriaeth nawr yw cynnal momentwm y ddarpariaeth gan sicrhau bod mecanweithiau cyllido a chyflenwi yn parhau i fod yn gydnaws â chostau byd go iawn y trawsnewid, gan alluogi awdurdodau lleol i barhau i adeiladu'r capasiti sydd ei angen i fodloni'r galw. Mae hyn yn cynnwys cynnal ffocws cryf ar feithrin capasiti, cydnabod ei rôl ganolog yn y system a'r heriau cyflawni penodol y mae'n eu cyflwyno.